

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԳՐԱԿԱՆԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՂԱԲԱԲԱՆ ՀՐԱՅՐ
(ԵՊՀ)

ՈՒՂԻՂ ԽՆԴՐԻ ԸԱՐԱՀՅՈՒՍԱԿԱՆ ԴԻՐՔՆ ԱՐԱԲԵՐԵՆՈՒՄ ԽՆԴՐԱՌՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԱՏԵԶՍՈՒՄ

Արաբական լեզվաբանական ավանդույթն (այսուհետ՝ ԱԼԱ) առանձնացնում է այնպիսի բայական շարքեր, որոնցով կազմված ստորոգական միջուկը կարող է ընդլայնվել միաժամանակ երկու կամ երեք *ակուզատիվ* անվանական միավորներով, որոնք պայմանավորված լինելով բայի կառավարման գործառնությամբ՝ մախադասության մեջ գործառնում են իբրև ուղիղ խնդիրներ¹: Ակուզատիվ շարահյուսական լրացական միավորների մեծ մեկն արանությունը ոչ միշտ է համապատասխանում ժամանակակից լեզվաբանական տեսության մոտեցումներին: Թերևս դրանով է պայմանավորված արևմտյան լեզվաբանների կողմից այդ դիրքերը նկարագրելիս *ուղիղ խնդիր* եզրի փոխարեն *ակուզատիվ* անուն կամ *լրացում* եզրերին դիմելը՝ դրանով իսկ կասկածի ենթարկելով արաբ քերականագետների կողմից առաջարկվող բայերի ստորաբաժանումը միակի, երկակի և եռակի անցողիկ բայական շարքերի: Ստորև քննության կառնվեն արաբերենի երկակի և եռակի անցողիկությամբ բնութագրվող բայական շարքերը, որոնք, ինչպես կտեսնենք, ոյժը դեպքերում ցուցաբերում են միակի անցողիկ բայերին բնորոշ առանձնահատկություններ:

1. Կրկնակի անցողիկությամբ բնութագրվող բայերը (*al-ʿafʿal al-mutaʿaddiya ila mafʿulayn*) ըստ իրենց կողմից կառավարվող խնդրաված անվանական միավորների բնույթի և շարահյուսական առանձնահատկությունների կազմում են երկու տարբեր շարքեր: Առաջին շարքի բայական միավորների կողմից կառավարվող խնդիրներն իրենց ելքային տարբերակում փոխկապակցված են անվանական ստորոգական կառույցի ստորոգական միջուկը կազմող ենթակայի և ստորոգյալի միջև առկա հարաբերություններով (*ʔanna wa ʿaxawātuhā*): Չուգահեռներ

անցկացնելով հայերենի բայական շարքերի հետ, կարող ենք նկատել, որ այս շարքը կազմող միավորները ցուցաբերում են մանություններ վերացական բայերի անցողականությամբ բնութագրվող տեսակի հետ, որոնք չունենալով լիարժեք նյութական կամ բայական իմաստ իրենց սեմանտիկ բեռնվածքը ամբողջությամբ իրացնելու նպատակով վերջադաս խնդրառված անվանական միավորի հետ (ԱԼԱ-ում՝ երկրորդ ուղիղ խնդիր) կազմում են բաղադրյալ անվանաբայական ստորոգյալ:

Երկրորդ շարքը կազմող պատճառական իմաստով բեռնված բայերի կողմից կառավարվող խնդրառված միավորների միջև չկա որևէ տեսակի շարահյուսական հարաբերություն: Այս շարքի բայերի հոլովական համակարգ ունեցող այլ լեզուների նույն սեմանտիկ բեռնվածքով բայերի հետ համադրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ խնդրառված միավորներից մեկը գործառնում է իբրև ուղիղ խնդիր, մինչդեռ մյուսը ցուցաբերում է անուղղակի, մեծամասամբ հանգման անուղղակի խնդրին բնորոշ առանձնահատկություններ: Խնդիրների տարբերակումը ստուգաբանելու նպատակով առաջարկում ենք այդ շարքի բայերով կազմված ստորոգական կառույցների առաջին խնդրառված անվանական միավորի փոխարինումը *հարակցական մասնիկ + գեներտիվ անուն* կառույցով. (1) *‘a’taytu Zaydan kitāban* (*Ձեռքին գիրք տվեցի*) ⇔ (2) *‘a’taytu lizaydin kitāban*: Կարելի է ենթադրել, որ երկրորդ տեսակին պատկանող փոխակերպված մախադասությունները ժամանակակից արաբերենում հանդես են գալիս որպես առաջին տեսակի ելքային մախադասությունների փոխակերպման արդյունք²:

2. ԱԼԱ-ում առանձնանում է պատճառական սեմանտիկ բեռնվածքով երկակի անցողականություն ցուցաբերող բայերի շարք (*xabbāra*, *‘axbara*, *nabba‘a*, *‘a’lama*, *‘ara*), որոնք գործառնելով մեկ այլ բայի նյութական իմաստով՝ տվյալ դեպքում՝ *‘a’lama տվորեցնել, հասկացնել, ցույց տալ*, որակվում են իբրև եռակի անցողականությամբ բայեր: Այսպես *‘arayu Sa’idan* (1) *al-‘amra* (2) *sahlan* (3) «*Հասկացրի Սալիդին, որ խնդիրը պարզ է*» մախադասության մեջ առաջին և երկրորդ խնդրառված անունները համապատասխանաբար գործառնում են իբրև հանգման անուղղակի ե ուղիղ խնդիրներ, մինչդեռ երրորդ խնդրառված անվանական միավորը չի կարող բնութագրվել իբրև ուղիղ խնդիր, քանի որ իմաստային առումով բայի հետ գտնվելով վիճակային հարաբերությունների⁴ մեջ ցուցաբերում է սիրկոնստանտներին բնորոշ պարագայական առանձնահատկություններ:

3. Կարելի է եզրակացնել, որ արաբերենի բայը հիմնականում միակի անցողական է, որոշ դեպքերում՝ կրկնակի, իսկ վերջինիս կառավարման գործառնությամբ պայամանավորված երկու խնդրառված անուններից մեկը ստորոգական կառույցի սահմաններում գործառնում է իբրև *հանգման անուղղակի*, իսկ մյուսը՝ իբրև *ուղիղ խնդիր*:

HRAYR AGHABABYAN
(YSU)

**THE SYNTACTICAL POSITION OF THE DIRECT OBJECT IN ARABIC IN
THE CONTEXT OF GOVERNMENT THEORY**

The traditional Arabic linguistics distinguishes between verbs which have one, two & three direct objects. This thesis is not estimated identically by modern linguistic theory. As the 1st, 2nd & 3rd accusative nominal units which follow the verb (depending on its valency) do not function as direct objects in all cases. The transitive Arabic verbs which need 2 direct objects are divided into 2 groups. According to traditional Arabic linguistics between the 2 direct objects of the first group initially lies a syntactical relation of a predicate and a subject of a nominal sentence. But in reality the 1st group verbs should be regarded as abstract verbs having no verbal meaning and which form a compound nominative-verbal predicate. The 2 accusative nominal units of the verbs of the second group shouldn't be regarded as direct objects as one of them, in fact, functions as an indirect object. As for the verbs which need 3 accusative names, they, in fact, are nothing else than transitive verbs which need 2 objects. They need the 3rd accusative nominal unit when they function with a semantic filling of another verb. If the 1st and the 2nd accusative nominal units function as direct and indirect objects, the 3rd one functions as an adverbial modifier.

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

1. Al-Ġalāṭī Muṣṭafa, Jāmi'u ad-durūs al-'arabiyya, Bayrut. 1989, p. 35.
2. W. Wright, A Grammar of the Arabic Language, Beirut, 1981, vol. III, p. 10.
3. Naphtali Kinberg, Studies in The Linguistic Structure of Classical Arabic, Brill, Leiden- Boston-Köln, 2001, p. 15.
4. Գ. Ջահուկյանը շարահյուսական երկրորդական անդամները բաժանում է երկու տեսակի՝ խմբային և պարագայական, նշելով, որ առաջինների դեպքում բայի և խմբի միջև առկա են *առարկայական* հարաբերություններ, իսկ երկրորդի դեպքում *վիճակային*: Տե՛ս Ջահուկյան Գ.Բ., Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքներ, Եր., 1974; էջ 421: